

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน

ดนตรี-นาฏศิลป์

ม.๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ผู้เรียบเรียง

รศ.สุนนมาลย์ นิ่มเนติพันธ์

รศ.สำเริง คำโหมง

นายสุดใจ ทศพร

รศ. ว่าที่ ร.ต. ดร.ณรงค์ชัย ปิฎกรักษ์

รศ. ดร.รจนา สุนทรานนท์

ผศ.มณฑา กิมทอง

นายชนินทร์ พุ่มศิริ

ผู้ตรวจ

รศ. ดร.เดชน์ คงอัม

รศ. นงเยาว์ อารุงพงษ์วัฒนา

ดร.ณิชา พัฒนานนท์

บรรณาธิการ

ดร.มนัส แก้วบุชา

นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๗

พิมพ์ครั้งที่ ๑

จำนวนพิมพ์ ๒๐,๐๐๐ เล่ม

ISBN : 978-616-606-029-4

รหัสสินค้า ๒๑๑๕๐๐๘

 อักษณ
www.aksorn.com

จัดพิมพ์และจำหน่ายทั่วประเทศโดย

บริษัท อักษณเจริญทัศน์ จำกัด

142 ถนนบะนาว เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200

โทร. 0 2622 2999 (อัตโนมัติ 20 คู่สาย)

พิมพ์ที่: บริษัท ไทยร่มเกล้า จำกัด โทร. 0 2903 9101-6

คำนำ

กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ มุ่งส่งเสริมพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการทางศิลปะ รู้จักชื่นชมความงาม มีสุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งย่อมจะมีผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้เรียน เพราะกิจกรรมทางศิลปะจะช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา ตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง

การจัดทำหนังสือเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ เพื่อให้สะดวกแก่การจัดการเรียนการสอน รวมทั้งเพื่อให้สอดคล้องกับธรรมชาติวิชา จึงจัดทำหนังสือเรียนแยกเป็น ๒ เล่ม คือ หนังสือเรียนสาระทัศนศิลป์ ๑ เล่ม และหนังสือเรียนสาระดนตรีรวมกับสารนาฏศิลป์ ๑ เล่ม ซึ่งทางครูผู้สอนและสถานศึกษาพึงใช้ควบคู่กัน เพื่อประสิทธิภาพในการเรียนการสอนและการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีของผู้เรียน

สำหรับหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ดนตรี-นาฏศิลป์ ม.๑ เล่มนี้ เนื้อหาสาระได้เรียบเรียงตรงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ เพื่อสนององค์ความรู้พื้นฐานที่จำเป็นแก่ผู้เรียน ซึ่งในแต่ละหน่วยการเรียนรู้มีการระบุตัวชี้วัดระหว่างทางและตัวชี้วัดปลายทางที่สถานศึกษาสามารถนำไปปรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล

นอกจากนี้ ยังนำเสนอเรื่องน่ารู้ต่าง ๆ อยู่ในกรอบ Music Corner Dance Corner และเกร็ดศิลป์ ตลอดจนเสนอแนะกิจกรรมศิลปะปฏิบัติและกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อให้ผู้เรียนนำไปปฏิบัติจริง อันจะนำไปสู่การบรรลุตัวชี้วัดและบรรลุสมรรถนะสำคัญทั้ง ๕ ด้าน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากธรรมชาติของสาระดนตรี-นาฏศิลป์ เน้นทักษะปฏิบัติ ดังนั้น การศึกษาสาระนี้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดี จำเป็นที่ผู้เรียนพึงลงมือปฏิบัติจริง แสดงจริง เพื่อจะได้มีทักษะฝีมือและความชำนาญ รวมทั้งต้องรู้จักแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากภูมิปัญญา ศิลปิน นักแสดงที่มีกระจายอยู่ในแต่ละท้องถิ่นด้วย ก็จะช่วยให้ได้รับประสบการณ์มากขึ้น

คณะผู้เรียบเรียงคาดหวังว่า หนังสือเรียนเล่มนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการนำไปใช้ประกอบการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะของสถานศึกษาทุกแห่ง ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ มีทักษะ ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตลอดจนบรรลุผลสัมฤทธิ์ตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้

คณะผู้เรียบเรียง

สารบัญ

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับดนตรีไทย๑-๒๐

- ความหมายและประวัติความเป็นมาของดนตรีไทย ๒
- บทบาทและอิทธิพลของดนตรีต่อสังคมไทย ๔
- องค์ประกอบของดนตรีไทย ๙
- ระบบเสียงและทำนองของดนตรีไทย ๑๐
- ลักษณะของบทเพลงไทย ๑๒
- เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรี ๑๔
- โน้ตดนตรีไทย ๑๕
- ตัวอย่างการอ่าน เขียน และร้องตามโน้ตบทเพลงไทย ๑๗

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒

เครื่องดนตรีและวงดนตรีไทย๒๑-๓๘

- ประวัติความเป็นมาของเครื่องดนตรีไทย ๒๒
- ประเภทของเครื่องดนตรีไทย ๒๓
- หลักการใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีของไทย ๒๔
- สีสันทันและน้ำเสียงของเครื่องดนตรีไทย ๓๑
- ประเภทของวงดนตรีไทย ๓๒
- ประเภทของวงดนตรีพื้นบ้าน ๓๖

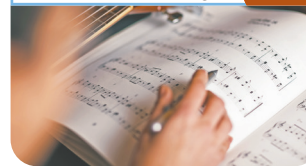
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๓

หลักการขับร้องและบรรเลงเครื่องดนตรีไทย.....๓๙-๖๒

- ความหมายและประเภทของการขับร้อง ๔๐
- หลักการและขั้นตอนการขับร้องเพลงไทย ๔๒
- หลักการบรรเลงเครื่องดนตรีไทย ๔๕
- การขับร้องและบรรเลงเครื่องดนตรีประกอบเพลงไทย ๕๑
- การขับร้องและบรรเลงเครื่องดนตรีประกอบเพลงพื้นบ้าน ๕๓

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๔

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับดนตรีสากล๖๓-๘๐

- ประวัติความเป็นมาและวิวัฒนาการของดนตรีสากล ๖๔
- องค์ประกอบและประเภทของดนตรีสากล ๖๖
- เครื่องหมายและสัญลักษณ์ในดนตรีสากล ๖๘
- การปฏิบัติจังหวะ ๗๕
- การอ่าน เขียน และร้องตามโน้ตสากล ๗๘

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๕

เครื่องดนตรีและวงดนตรีสากล๘๑-๙๔

- ประเภทของเครื่องดนตรีสากล ๘๒
- หลักการใช้และบำรุงรักษาเครื่องดนตรีสากล ๘๖
- ลักษณะของวงดนตรีสากล ๘๙

หน่วยการเรียนรู้ที่ ๖

หลักการร้องและบรรเลงเพลงสากล๙๕-๑๑๘

- หลักการร้องเพลงสากล ๙๖
- การบรรเลงเครื่องดนตรีสากล ๑๐๓
- การขับร้องและบรรเลงเครื่องดนตรีประกอบ ๑๐๘
- การถ่ายทอดอารมณ์ของบทเพลง ๑๑๓
- การประเมินคุณภาพของบทเพลง ๑๑๓

๑. ความหมายและประวัติความเป็นมาของดนตรีไทย

๑.๑ ความหมาย

ดนตรีไทย หมายถึง เสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ ที่บรรเลงโดยเครื่องดนตรีไทย มีทำนอง มีลีลา จังหวะ ความดัง-เบา สลับสอดแทรก มีความไพเราะ ก่อให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ เช่น สนุกสนาน อ่อนหวาน เศร้าโศก อึกเหิม ซึ่งเราสามารถสัมผัสความรู้สึกนั้นได้ตามแนวทำนองเพลงที่นักประพันธ์เพลงได้จินตนาการและประพันธ์ไว้

ดนตรีไทยนิยมใช้บรรเลงประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น พิธีไหว้ครูดนตรีไทย

๑.๒ ความเป็นมา

ดนตรีไทย เป็นดนตรีที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้น เพื่อใช้บรรเลงในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม ที่ตนอาศัยอยู่ เช่น บรรเลงประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ บรรเลงเพื่อความบันเทิงของผู้คนในชุมชน

ลักษณะและรูปแบบดนตรีไทยของชาวบ้านทั่วไปนั้นจะมีความเรียบง่าย แต่สำหรับสังคมที่ใหญ่ขึ้น การนำดนตรีเข้าไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ จะมีความประณีต มีการพัฒนาความสามารถของศิลปิน รูปแบบทางดนตรีจะมีระเบียบมากขึ้น และใช้เป็นแบบแผนต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

การแบ่งยุคสมัยทางดนตรีของไทย นิยมแบ่งตามการดำรงอยู่ของราชธานี คือ สมัยก่อนสุโขทัย สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนี้

๑ สมัยก่อนสุโขทัย

จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่า มีการเล่นดนตรีหลายลักษณะ ทั่วทุกอาณาจักร ไม่ว่าจะเป็นอาณาจักรล้านนา ทวารวดี ศรีวิชัย สุวรรณภูมิ ละโว้ เครื่องดนตรีที่ใช้ ได้แก่

- เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดีด เช่น พิณน้ำเต้า พิณเพียะ
- เครื่องดนตรีประเภทเครื่องตี เช่น ขลุ่ย กลอง
- เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า เช่น แคน ปี่

๒ สมัยสุโขทัย

การเล่นดนตรีมีความคล้ายคลึงกับสมัยก่อนสุโขทัยเป็นราชธานี โดยเครื่องดนตรีที่ปรากฏในยุคสมัยนี้ เช่น กระจับปี่ พิณน้ำเต้า พิณเพียะ ซอสามสาย ขลุ่ย กลองทัด ตะโพน กลองตุ๊ก (กลองชาตรี) ทับ (โพน) มโหระทึก บัณเฑาะว์ กังสดาล ฉิ่ง และมีการประสมวงดนตรีในรูปแบบต่างๆ ขึ้น เช่น

- วงขับไม้ ใช้บรรเลงในงานพระราชพิธีสำคัญ ได้แก่ พระราชพิธีขับกล่อมพระเศวตฉัตร พระราชพิธีขับกล่อมพระบรมมหาราชกุมารหรือพระราชกุมารี พระราชพิธีขับกล่อมพระยาช้างเผือก
- วงปี่พาทย์เครื่องห้า ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี และในพิธีการต่างๆ
- วงมโหรีเครื่องสี่ ใช้บรรเลงในพระราชพิธีต่างๆ

๓ สมัยอยุธยา

มีการประดิษฐ์เครื่องดนตรีประเภทเครื่องสายขึ้น ได้แก่ ซอด้วง ซออู้ จะเข้ และมีการประสมวงดนตรีขึ้นใหม่ ได้แก่ วงมโหรีเครื่องหก วงปี่พาทย์เครื่องห้า และวงเครื่องสาย ที่ใช้บรรเลงในงานมงคลทั่วไป ส่วนเพลงไทยที่มีการประพันธ์ขึ้นในสมัยอยุธยา เช่น เพลงนางนาค ยี่สิบแปดบท สมิงทอง เขมร

๔ สมัยรัตนโกสินทร์

มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก มีวงดนตรีหลายลักษณะเกิดขึ้น เช่น วงปี่พาทย์เสภา วงปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์ วงปี่พาทย์เครื่องคู่ วงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ วงมหาดุริยางค์ไทย วงเครื่องสายเครื่องคู่ วงเครื่องสายผสม สำหรับเครื่องดนตรีที่เกิดขึ้นมีหลายชนิด เช่น ขลุ่ยวงเล็ก ระนาดทุ้มกลองสองหน้า ส่วนลักษณะของเพลงที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ ได้แก่ เพลงเถา เพลงโหมโรงเสภา เพลงละคร และเพลงสำเนียงภาษา

ประเทศไทยได้มีการติดต่อกับชาวต่างประเทศ ดนตรีไทยจึงมีการรับวัฒนธรรมต่าง ๆ เข้ามา เช่น

พ.ศ. ๒๔๕๙

ประดิษฐ์เครื่องดนตรีเลียนแบบอินโดนีเซีย เรียกว่า “อังกะลุง” โดยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง)

พ.ศ. ๒๔๖๗

นำ “ซิม” มาบรรเลงร่วมวงเครื่องสายไทยครั้งแรก เรียกว่า “วงเครื่องสายประสมซิม” โดยอาจารย์มนตรี ตราโมท

เกิดวงดนตรีและเพลงไทย

- วงเครื่องสายไทย
- วงปี่พาทย์เครื่องคู่
- วงมหาดุริยางค์ไทย
- เพลงเถา
- เพลงโหมโรงเสภา
- เพลงสำเนียงภาษา
- เพลงละคร

๒. บทบาทและอิทธิพลของดนตรีต่อสังคมไทย

วัฒนธรรมไทย มีกิจกรรมและประเพณีต่าง ๆ ที่มีการนำดนตรีเข้าไปบรรเลง ขับร้อง โดยดนตรีแต่ละประเภคนั้นมีบทบาทหน้าที่ตามวัตถุประสงค์ของงานที่จัดขึ้นตามบริบทของสังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น ๆ

โดยสามารถแบ่งบทบาทของดนตรีไทยและดนตรีพื้นบ้านได้ ดังนี้

๒.๑ บทบาทของดนตรีต่อสังคมไทย

๑) **บทบาทของดนตรีไทย** ดนตรีไทยมีบทบาทปรากฏอยู่ในงานและกิจกรรมต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑ พระราชพิธีของราชสำนัก

เมื่อมีการจัดงานพระราชพิธีต่าง ๆ จะมีการนำดนตรีเข้าไปบรรเลง เช่น มีการบรรเลงวงปี่พาทย์ในงานพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีเปลี่ยนเครื่องทรงพระพุทธรูปมหามณิรัตน์ปฏิมากร พิธีถวายผ้าพระกฐินพระราชทาน การบรรเลงดนตรีในงานพระบรมศพ งานพระศพของพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งจะนิยมบรรเลงด้วยวงปี่กลอง วงปี่พาทย์นางหงส์

๒ งานพิธีของราษฎร ประเภทงานมงคล

ได้แก่ งานบุญ นิยมนำวงปี่พาทย์มาบรรเลงในงานประเภทงานมงคล สำหรับงานมงคลลักษณะอื่น ๆ เช่น งานมงคลสมรส งานเลี้ยงรับรอง นิยมบรรเลงด้วยวงเครื่องสายไทยหรือวงมโหรี

๓ งานพิธีของราษฎร ประเภทงานที่ไม่เป็นมงคล เช่น งานศพ

นิยมบรรเลงด้วยวงปี่พาทย์นางหงส์ วงปี่พาทย์มอญ วงบัวลอย หรือแตงวง

๔ ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

เช่น โขน หนังใหญ่ หุ่นละครเล็ก หุ่นกระบอก ละคร ลิเก นิยมใช้วงปี่พาทย์มาบรรเลง ส่วนการแสดงภาพยนตร์และละครโทรทัศน์ จะนิยมใช้ดนตรีประกอบในเนื้อเรื่องที่แสดงถึงความเป็นไทย เช่น ภาพยนตร์ เรื่อง “โหมโรง” ละครพื้นบ้าน เรื่อง “ปลาบู่ทอง”

๕ ดนตรีที่ใช้ประกอบการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่าง ๆ

เช่น เชิญชวนเที่ยวงานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมงานเทศกาล งานรณรงค์ด้านศิลปวัฒนธรรม การจัดขบวนแห่ นิยมนำขบวนแห่ด้วยแตงวง

๒) บทบาทของดนตรีพื้นบ้าน

ดนตรีพื้นบ้านของไทยมีความหลากหลายตามสภาพของสังคมและวัฒนธรรม เพราะคนไทยในแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกัน โดยดนตรีพื้นบ้านของแต่ละกลุ่มชนที่อยู่ภูมิภาคต่าง ๆ ที่ได้มีการนำมาบรรเลง ขับร้องในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในงานมงคล งานที่ไม่เป็นมงคล งานรื่นเริง และประกอบการแสดง มีดังนี้

วงปี่พาทย์มอญ นิยมบรรเลงในงานที่ไม่เป็นมงคล

ภาคเหนือ

- ได้แก่ วงสะล้อซอซึง (วงสะล้อซอซึง หรือวงสะล้อซอปิ่น) วงปี่จุม วงปาดฆ้อง และวงตี่โนง
- ประเภทของเพลงและทำนองร้อง เช่น อื้อ ซอ ค่าว ฮ่า ซอจะปุ ซอเงี้ยว ซอดาด
 - ประเภทการแข่งขันหรือบรรเลงทั่วไป เช่น วงกลองสะบัดชัย

ภาคอีสาน

- ได้แก่ วงพินแคนโหวด วงกันตริ้ม วงหมอลำ วงโปงลาง และวงดนตรีตุ่มโมง
- ประเภทของเพลงและทำนองร้อง เช่น เพลงโคราช ลำเต้ย ลำกลอน ลำพิ่น เจริญ

ภาคกลาง

- ได้แก่ วงปี่พาทย์พื้นบ้าน แตงวง และวงกลองยาว
- ประเภทของเพลงและทำนองร้อง เช่น เพลงกล่อมลูก เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงร่อยพรรษา เพลงรำพาข้าวสาร เพลงสงฟาง เพลงรำไท่น

ภาคใต้

- ได้แก่ วงดนตรีโนรา วงดนตรีหนังตะลุง วงกาหลอ วงดนตรีประกอบการแสดงมะโย่ง วงดนตรีซึละ วงดนตรีรองเง็ง วงดนตรีโนปิตี้อีรี และวงดนตรีโนปิตีกรรมลิมนต์
- ประเภทของเพลงและทำนองร้อง เช่น เพลงบอก เพลงเรือ เพลงนา เพลงคำตัด

๒.๒ อิทธิพลของดนตรีต่อสังคมไทย

ดนตรีเป็นเรื่องของเสียงที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของมนุษย์ เสียงดนตรีช่วยสร้างเสริมจิตใจของมนุษย์ และจรรโลงใจให้มีความสุขในรูปแบบของกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งานพระราชพิธี งานรื่นเริง ประกอบการแสดงละคร การโฆษณา กิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ การที่มนุษย์นำดนตรีไปใช้ในกิจกรรมดังกล่าว เพราะดนตรีเป็นสื่อกลางที่ดีที่สุดของกิจกรรม ดังนั้น เพื่อให้นักเรียนได้เข้าใจอิทธิพลของดนตรี นักเรียนจึงควรเข้าใจความรู้พื้นฐานของดนตรีโดยภาพรวม และความรู้ที่เกี่ยวกับดนตรีไทยตามหัวข้อ ดังนี้

ธรรมชาติและเสียงของดนตรีไทยตั้งแต่ยุคโบราณ

เชื่อว่าเสียงเกิดจากเทพเจ้า

เพราะไม่สามารถหาคำตอบได้ว่า ทำไมปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น เสียงฟ้าผ่า แผ่นดินไหว พายุหมุน

ประดิษฐ์ “เครื่องดนตรี”

มีความเรียบง่าย ทำจากวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ไม้ หนังสัตว์ เปลือกหอย โดยนำมาใช้สื่อสารหรือใช้เพื่อเป็นสัญญาณสื่อสารกัน เน้นด้วยการตี หรือการทำให้เกิดเสียงดัง

เกิดเสียงดนตรี

แต่ยังมีระดับเสียงไม่มาก

เกิดระดับเสียง

เมื่อมนุษย์เจริญขึ้นจึงพัฒนาเครื่องดนตรีให้เกิดระดับเสียงมากขึ้น และนำเครื่องดนตรีที่มาบรรเลงจนเกิดเป็นทำนองเพลง และได้พัฒนาวิธีการบรรเลงอยู่เรื่อย ๆ

เกิดวงดนตรี

เป็นการประสมรวมเครื่องดนตรีหลายชิ้นเข้าเป็นกลุ่มเป้าหมายของเครื่องดนตรีที่ใช้ในช่วงแรกใช้บรรเลงเพื่อประกอบพิธีกรรม จากนั้นจึงพัฒนาไปสู่การบรรเลงเพื่อกิจกรรมนั้นๆ เช่น การประกอบพิธีกรรม การแสดงเพื่อความบันเทิง ตลอดจนเพื่อกิจกรรมอื่นๆ

ความเชื่อที่นำมาสู่อิทธิพลของดนตรี

เริ่มจากความเชื่อดั้งเดิมใน

เรื่องภูติผีของคนไทย

เช่น ผีฟ้า ผีป่วน ผีเรือน ผีเจ้าป่าเจ้าเขา วิญญาณบรรพชน

มีศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

เข้ามาเผยแพร่ในไทย

คนไทยบางส่วนนับถือความศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า เช่น พระพิฆเนศวร ฤๅษี

พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในไทย

คนไทยส่วนใหญ่จึงเกิดความศรัทธา และนับถือพระพุทธศาสนา ทำให้เกิดการผสมผสานความเชื่อเรื่องภูติผี พราหมณ์ และพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน

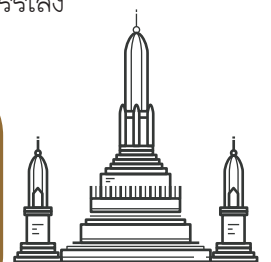
พัฒนาความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ สู่ดนตรี

นำมาสู่การดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่างๆ มีแบบแผน ที่ถือปฏิบัติต่อกันมา ทั้งเครื่องดนตรี การประสมวงดนตรี การประพันธ์บทเพลง และวิธีการบรรเลง

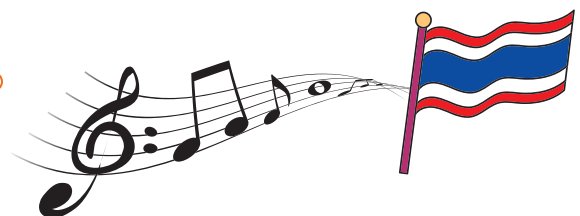
มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต

ใช้บรรเลงในพระราชพิธีและประกอบพิธีกรรมต่างๆ ของประชาชนทั่วไป เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างความสมบูรณ์ให้เกิดแก่งานนั้นได้

กลายเป็นดนตรีประจำชาติ

มีรูปแบบของตนเอง ทำให้คนไทยเกิดความภาคภูมิใจ และร่วมกันสืบสานให้คงอยู่ต่อไป

ครูเทพเจ้าดนตรีไทย

ครูเทพเจ้าที่บรรดาเหล่าศิลปิน นักดนตรีไทยให้ความเคารพนับถือมีอยู่หลายองค์ ความเชื่อนี้ดำเนินตามแนวของ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นการน้อมนำความเชื่อ การแสดงความเคารพนับถือและความกตัญญูทวยเทวดาที่ต่อเทพเจ้า เพราะตามตำนานและคัมภีร์ที่ปรากฏได้กล่าวไว้ว่า “เทพเจ้าแห่งดนตรีเป็นผู้มีอุปการคุณสร้างงานศิลปะ” คือ ทั้งสร้าง เครื่องดนตรี แต่งเพลง บรรเลงเพลงด้วยเครื่องดนตรี และการขับร้อง ครูเทพเจ้าของดนตรีไทยที่ควรรู้จัก มีดังนี้

พระวิษณุกรรม

เทพเจ้าที่นับถือกันว่าเป็นนายช่างใหญ่ของเทวดา เป็นเจ้าแห่งการช่าง ทุกประเภททั้งช่างเขียน ช่างปั้น ช่างก่อสร้าง เป็นผู้ออกแบบสร้างโรงละครไว้ ๓ ขนาด คือ ขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกลางรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และ ขนาดเล็กรูปสามเหลี่ยม เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนให้ชาวเมืองมนุษย์รู้จักร้องรำทำเพลง

พระปัญจสิขะ

เทพเจ้าผู้มีความเป็นเลิศในด้านการตีพิณและการขับลำนำ ตามตำนาน กล่าวว่า ในอดีตชาติพระปัญจสิขะเป็นเด็กเลี้ยงโคไฉ้ม ๕ แหยม มีชื่อเรียกว่า “ปัญจสิขะ” เป็นผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาในการสร้างกุศล ได้สร้าง สาธารณสถาน เช่น ศาลา สระน้ำ ถนน ยานพาหนะ แต่ต้องตายขณะอยู่ใน วัยหนุ่ม จึงได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรในชั้นจาตุมหาราชิกา มีชื่อว่า “ปัญจสิขะคนธรรพ์ เทพบุตร” มีร่างกายเป็นสีทอง มีมิ่งกุฎหยาด

พระพรคนธรรพ

เทพเจ้าผู้เป็นยอดแห่งคนธรรพ์ นามที่แท้จริง คือ พระนารทมนี เป็นผู้คิดและ สร้างพิณคันแรกขึ้น นับถือว่าเป็นผู้มีความชำนาญในการขับร้องและบรรเลง ดนตรี ทำหน้าที่เป็นพนักงานขับร้องและบรรเลงดนตรีขับกล่อมพระเป็นเจ้า และเทพยนิกร พระนารทมนีเป็นครูเฒ่าและเป็นครูใหญ่ในวิชาสำคัญๆ ของ พวกคนธรรพ์

๓. องค์ประกอบของดนตรีไทย

ดนตรีไทยที่มีความไพเราะน่าฟัง ประกอบไปด้วย องค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

๑ ทำนอง

เสียงต่ำ เสียงสูง เสียงสั้น เสียงยาว เสียงทุ้ม เสียงแหลมของ ดนตรี ทำนองของดนตรีหรือทำนองของบทเพลงแต่ละเพลงนั้น มีลักษณะที่ต่างกันออกไป ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของ ผู้ประพันธ์เพลง ว่าต้องการสร้างสรรค์ให้บทเพลงนั้นๆ มีทำนอง เป็นไปในรูปแบบใด เช่น ทำนองที่ฟังแล้วเศร้าสร้อย เข้มแข็ง ฮึกเหิม โดยทั่วไปแล้วผู้ประพันธ์นิยมประพันธ์แนวทำนองหลัก หรือแนวเนื้อ ทำนองนำของบทเพลงก่อนเพิ่มเติมรายละเอียดของบทเพลง

๒ จังหวะ

การเคลื่อนไหวที่สม่ำเสมอ อาจกำหนดไว้เป็นความช้า-เร็ว ต่างกัน เช่น เพลงจังหวะช้า เพลงจังหวะเร็ว ในทางดนตรีการกำหนด ความสั้น-ยาวของเสียงที่มีส่วนสัมพันธ์กับระยะเวลาในการร้องเพลง หรือเล่นดนตรี จะต้องมีจังหวะเป็นเกณฑ์ ในกรณีที่ร้องเพลงหรือ เล่นดนตรีหลายคนในเพลงเดียวกัน จังหวะจะทำหน้าที่เป็นตัวกำกับ เพื่อให้การร้องเพลงหรือการเล่นดนตรีนั้นออกมาในลักษณะที่ พร้อมเพรียงกัน และผสมกลมกลืนกันอย่างเหมาะสม เช่น จังหวะ หน้าทับ จังหวะฉิ่ง

๓ การประสานเสียง

เสียงของเครื่องดนตรีและเสียงร้องเพลงของมนุษย์ที่มีระดับเสียงต่างกัน เปล่งเสียงออกมา พร้อมกัน โดยเสียงที่เปล่งออกมานั้นต้องผสมผสานกลมกลืนกัน ฟังแล้วไม่ขัดหู การประสาน เสียงดนตรีนั้น เสียงประสานต้องประสานกับแนวทำนองหลัก หรือแนวทำนองนำของบทเพลงนั้นๆ ได้อย่างผสมผสานกลมกลืนกัน รับและสอดคล้องกันได้เป็นอย่างดี ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้เรียบเรียง เสียงประสานดนตรี จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการประสานเสียงอย่างดี ดังดนตรีที่พบเห็น หรือได้ยินได้ฟังกันบ่อยๆ เช่น เพลงเต่าเห่ บทพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ที่มีการประสานเสียงระหว่างแนวขับร้องของนักร้องชายกับ นักร้องหญิง โดยมีดนตรีบรรเลงสอดรับอย่างกลมกลืน

๔ รูปแบบ

เพลงไทยแบ่งขึ้นตามหลักของดนตรีไทย มีลีลาในการขับร้องและบรรเลงแบบไทยโดยเฉพาะ รูปแบบ ของเพลงไทย เช่น เพลงสามชั้น มีจังหวะช้า ใช้เวลาบรรเลงและขับร้องนานกว่าเพลงในอัตราอื่นๆ ช่วงระหว่าง เสียงฉิ่งและฉับห่างกันมาก เพลงสองชั้น มีจังหวะปานกลาง ไม่ช้าหรือเร็วจนเกินไป เพลงชั้นเดียว มีจังหวะ เร็ว ช่วงระหว่างเสียงฉิ่งและฉับเร็วกระชับติดกัน ร้องเอื้อนน้อยหรือไม่มีการร้องเอื้อนเลย

ซอด้ เป็นเครื่องดนตรีไทยประเภท เครื่องสี ให้เสียงดนตรีที่ทุ้มต่ำ

กลองแขก เป็นเครื่องดนตรีไทย ประเภทเครื่องตี ใช้ประกอบ จังหวะในวงปี่พาทย์

កិច្ចការ គិតបំប្លែង

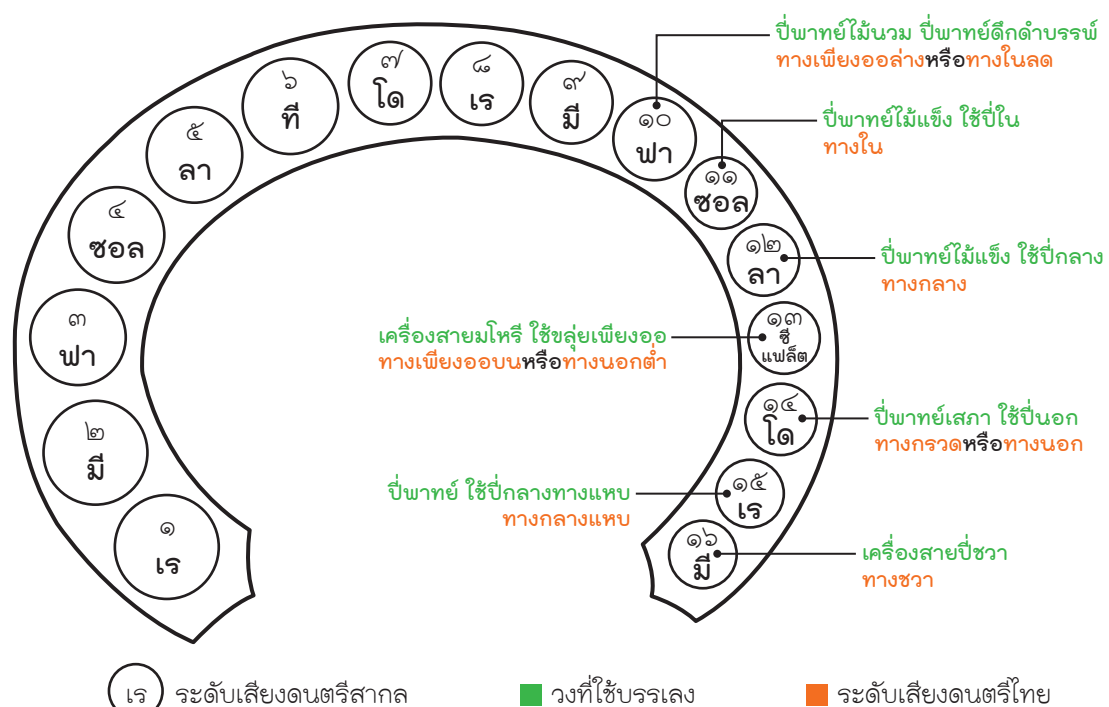
๑. ให้นักเรียนแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ ๓-๕ คน สืบค้นเพลงพื้นบ้านที่สนใจ แล้วออกมานำเสนอหน้าชั้นเรียนตามประเด็นดังต่อไปนี้
- ชื่อเพลงพื้นบ้าน
 - โอกาสในการแสดง
 - ลักษณะการแสดง
 - วงดนตรีที่ใช้บรรเลง
 - ที่มาของบทเพลง
 - ความประทับใจในบทเพลง
๒. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับการนำเสนอของเพื่อนในชั้นเรียนที่ประทับใจ ๑ กลุ่ม พร้อมสรุปประเด็นที่เพื่อนได้นำเสนอลงในรูปแบบใดก็ได้

๔. ระบบเสียงและทำนองของดนตรีไทย

ระบบเสียงและทำนองของดนตรีไทย นับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของดนตรี
ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

๔.๑ ระบบเสียงของดนตรีไทย

เสียงของดนตรีไทยมีทั้งหมด ๗ เสียง เช่นเดียวกับดนตรีสากล แต่ต่างกันตรงที่ดนตรีไทย จะมีความห่างเท่ากัน ๑ เสียงเต็มทุกเสียง ไม่มีช่วงครึ่งเสียงเหมือนดนตรีสากล ทำให้การบรรเลง ดนตรีไทยสามารถเริ่มต้นที่ระดับเสียงใดก็ได้ ขึ้นอยู่กับเครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลง ซึ่งระบบเสียง ของดนตรีไทยจะใช้ฆ้องวงใหญ่เป็นเครื่องกำหนดระดับเสียง ซึ่งศัพท์สังคีต เรียกว่า “ทาง”

๔.๒ ทำนองของดนตรีไทย

ทำนอง คือ เสียงลักษณะต่าง ๆ เช่น เสียงสูง เสียงต่ำ เสียงสั้น เสียงยาว ที่ผู้ประพันธ์นำมาเรียบเรียงให้ต่อเนื่อง ผสมผสานกันได้อย่างกลมกลืน โดยทำนองของดนตรีไทยแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑ ทำนองร้อง

หรือทางร้อง หมายถึง ทำนองที่ประพันธ์ขึ้น สำหรับให้ผู้ขับร้อง ร้องส่งให้ดนตรีรับ ประกอบด้วยทำนองที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ขึ้น และเนื้อร้อง ผู้ขับร้องจะต้องปรุงแต่งทำนองหลักให้เหมาะสมกับ ระดับเสียงและความหมายของเนื้อร้อง

เนื่องจากคำในภาษาไทยนั้น มีการใช้ระดับเสียงวรรณยุกต์ จึงทำให้ความหมายของคำต่างกันไป เช่น คำว่า **“ม้า”** หากร้องโดย คำนี้ถึงแต่ให้ตรงเสียงหลักของเพลงก็อาจจะออกมาเป็น **“มา”** หรือ **“หมา”** ได้ ซึ่งทำให้ความหมายของคำนั้นเปลี่ยนไป ดังนั้น ทำนองร้อง จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงเสียงหลักและความหมายไปพร้อมๆ กันเสมอ

๒ ทำนองบรรเลง

หรือทางเครื่อง หมายถึง ทำนองที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ขึ้นสำหรับให้เครื่องดนตรีต่างๆ บรรเลง ซึ่งผู้บรรเลงสามารถพลิกแพลงทำนองหลักจากลูกฆ้องเป็นทำนองเติมให้เหมาะสมกับเครื่องดนตรีแต่ละชนิดได้ แต่ต้องเป็นไปตามแบบแผน คือ เสียงตกของแต่ละวรรคจะต้องตรงกับเสียงตกของทำนองที่ผู้ประพันธ์กำหนดไว้ เช่น คำว่า “**ม้า**” หากร้องโดยคำนึงถึงแต่ให้ตรงเสียงหลักของเพลงก็อาจจะออกมาเป็น “**มา**” หรือ “**หมา**” ได้ ซึ่งทำให้ความหมายของคำนั้นเปลี่ยนไป ดังนั้น ทำนองร้องจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงเสียงหลักและความหมายไปพร้อมๆ กันเสมอ

ทำนองหลัก		-	ซ	-	ด	-	ร	-	ม	-	ซ	-	ม	-	ร	-	ด
ทางที่ ๑	๑	ซ	ล	ท	ด	ท	ด	ร	ม	ซ	ล	ซ	ม	ซ	ม	ร	ด
ทางที่ ๒	๒	ซ	ล	ซ	ด	ม	ร	ซ	ม	ด	ร	ม	ร	ซ	ม	ร	ด
ทางที่ ๓	๓	ซ	ล	ท	ด	ม	ร	ซ	ม	ด	ร	ล	ท	ด	ม	ร	ด
ทางที่ ๔	๔	ซ	ล	ซ	ด	-	ร	-	ม	ซ	ล	ซ	ม	-	ร	-	ด

๕. ลักษณะของบทเพลงไทย

ลักษณะของบทเพลงไทยมีหลากหลายลักษณะคล้ายบทร้อง โดยลักษณะของบทเพลงไทยสามารถจำแนกได้ ดังนี้

๑ วรรค

ส่วนหนึ่งของทำนองเพลงที่กำหนดโดยความยาวของจังหวะหน้าทับ ทำนองเพลง ๑ วรรคเท่ากับ ๑ จังหวะ

๒ ท่อน

ทำนองเพลงที่มีความยาวตั้งแต่ ๒ วรรคขึ้นไป ที่นำมาเรียบเรียงติดต่อกันเป็นส่วนหนึ่งของเพลง

๓ จับ

ความหมายเดียวกับ “ท่อน” แต่ใช้เรียกทำนองเพลงเชิดนอกที่ใช้ปี่นอกบรรเลงประกอบการแสดงหนังใหญ่ โดยการแสดงแต่ละครั้งคนเชิดจะเชิดหนังจับออกมา ๓ คู่ ในแต่ละคู่ ผู้บรรเลงปี่นอกจะต้องบรรเลงเพลงเชิดนอก ๑ จับ ดังนั้นจึงต้องบรรเลงเพลงเชิดนอกให้ครบทั้ง ๓ จับ

๔ ตัว

มีความหมายเดียวกับ “ท่อน” และ “จับ” ต่างกันเพียง “ตัว” ใช้สำหรับเรียกสัดส่วนของเพลงบางประเภท ได้แก่ เพลงตระ และเพลงเชิดต่างๆ ยกเว้นเพลงเชิดนอกที่เรียกเป็น “จับ” อีกทั้งเพลงที่นับเป็นตัวจะมีลักษณะพิเศษ คือ ทำนองตอนท้ายของทุกตัวนั้นจะลงท้ายเหมือนกัน

๕ เพลง

ทำนองที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ขึ้นจากจินตนาการหรือแรงบันดาลใจ โดยจะมีจังหวะช้า เร็ว หรือยาวไม่เท่ากัน แต่แบบแผนที่ต้องของเพลงไทยโบราณ คือ ท่อนหนึ่งควรมีความยาวไม่น้อยกว่า ๒ จังหวะหน้าทับ

เพลงไทย สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ดังนี้

๑) เพลงขับร้อง คือ เพลงที่ประพันธ์ขึ้นสำหรับดนตรีบรรเลงร่วมกับการขับร้อง ได้แก่

๑ เพลงตับ

เพลงหลาย ๆ เพลงที่นำมาบรรเลงหรือขับร้องต่อเนื่องกัน แบ่งย่อยออกได้เป็น ๒ ประเภท

- ตับเพลง เป็นเพลงที่นำมาบรรเลงหรือขับร้องต่อเนื่องกัน โดยต้องเป็นเพลงที่มีอัตราจังหวะเดียวกัน เช่น เพลงตับต้นเพลงฉิ่ง สามชั้น ประกอบด้วยเพลงต้นเพลงฉิ่ง สามชั้น เพลงจะเข้หางยาว สามชั้น เพลงทวงพระธาตุ สามชั้น และเพลงนกขมิ้น สามชั้น

- ตับเรื่อง คือ เพลงที่นำมาบรรเลงหรือขับร้องต่อเนื่องกัน โดยมีบทร้องเป็นเรื่องราวเดียวกัน เช่น เพลงตับคำวี

๒ เพลงเถา

เพลงเดี่ยวที่บรรเลงหรือขับร้องติดต่อกัน โดยมีอัตราจังหวะลดหลั่นกัน ตั้งแต่อัตราจังหวะสามชั้น (ช้า) สองชั้น (ปานกลาง) และชั้นเดียว (เร็ว) เช่น เพลงราตรีประดับดาว เถา

๓ เพลงเกร็ด

เพลงที่นำมาบรรเลงหรือขับร้องอิสระ ไม่จำเป็นต้องบรรเลงหรือขับร้องร่วมกับเพลงอื่นๆ ส่วนใหญ่จะเป็นเพลงที่มีบทร้องบรรยายเกี่ยวกับธรรมชาติ การชมความงาม การอวยพร หรือเป็นคติสอนใจ เช่น เพลงเขมรไทรโยค เพลงแขกสาหร่าย สองชั้น

๒) เพลงบรรเลง คือ เพลงที่ประพันธ์ขึ้นเฉพาะสำหรับเครื่องดนตรีบรรเลง ได้แก่

๑ เพลงโหมโรง

เป็นเพลงที่ใช้บรรเลงเป็นเพลงแรกก่อนการบรรเลงหรือการแสดงจะเริ่ม เช่น เพลงโหมโรง คลื่นกระทบฝั่ง

๒ เพลงลูกหมอด

เป็นเพลงที่มีทำนองสั้น จังหวะเร็ว แสดงนัยว่า เพลงที่บรรเลงนั้นจะจบลงแล้ว

๓ เพลงเรื่อง

เป็นเพลงที่นำมาบรรเลงติดต่อกันโดยใช้บรรเลงประกอบพิธีต่างๆ ไม่มีการขับร้อง เช่น เพลงเรื่องทำขวัญ

๔ เพลงหน้าพาทย์

เป็นเพลงชั้นสูงที่ใช้บรรเลงในพระราชพิธี หรืองานที่ต้องการแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ ความขลัง หรือบรรเลงประกอบกิริยาอาการต่างๆ ของผู้แสดงโขนหรือละคร เช่น เพลงตระนิมิต

๕ เพลงหางเครื่อง

เป็นเพลงที่บรรเลงต่อท้ายเพลงใหญ่ อาจมีสำเนียงเดียวกับเพลงใหญ่ หรือเป็นเพลงหางเครื่องที่กำหนดไว้ประจำเฉพาะ ซึ่งเพลงส่วนใหญ่มีทำนองสั้นๆ และมีจังหวะสนุกสนาน

๖ เพลงออกภาษา

เป็นเพลงที่มีสำเนียงภาษาต่างๆ ที่บรรเลงติดต่อกันหลังจากบรรเลงเพลงแม่บทจบ โดยมีลักษณะคล้ายเพลงหางเครื่อง ต่างกันตรงที่มีได้บรรเลงเพียงสำเนียงใดสำเนียงหนึ่ง เช่น เมื่อบรรเลงเพลงเทพบรรทมจบ นิยมบรรเลงออกด้วยเพลงสิบสองภาษา เริ่มด้วยสำเนียงจีน เขมร ตะลุง และพม่า จากนั้นจะเลือกบรรเลงเพลงสำเนียงแขก ฝรั่ง ญี่ปุ่น ลาว ญวน ข่า เงี้ยว เพลงใดต่อก่อนก็ได้ ทั้งนี้ เพลงออกภาษาอาจหมายถึงเพลงที่มีสำเนียงภาษาสอดแทรกอยู่ในทำนองเพลงก็ได้ เช่น เพลงพม่าห้าท่อน

เกร็ดศิลป์

อารมณ์ในบทเพลงไทย

เพลงไทยมีแนวทำนองที่ก่อให้เกิดความรู้สึกได้อย่างหลากหลาย เราจึงควรมีอารมณ์ร่วมกับบทเพลงที่ได้บรรเลงหรือฟัง ดังนี้

๑. เพลงที่ให้ความรู้สึกขลัง น่าเคารพ เช่น เพลงสาธุการ เพลงมหาฤกษ์ เพลงมหาชัย เพลงนางนาค เพลงเวสสุกรรม

๒. เพลงที่ให้ความรู้สึกสนุกสนาน รื่นเริง เช่น เพลงค่างควากินกล้วย เพลงคุตทะราดเหี้ยขบกรวด เพลงคางคกปากสระ เพลงกราวรำ เพลงกราวตะลุง เพลงเขมรไฉ่ควาย เพลงม้าย่อง

๓. เพลงที่ให้ความรู้สึกรักอ่อนหวาน เช่น เพลงกาเรียนทอง เพลงกล่อมนารี เพลงลาวดวงเดือน เพลงไอ้โสม เพลงคำหวาน เพลงชมโฉม

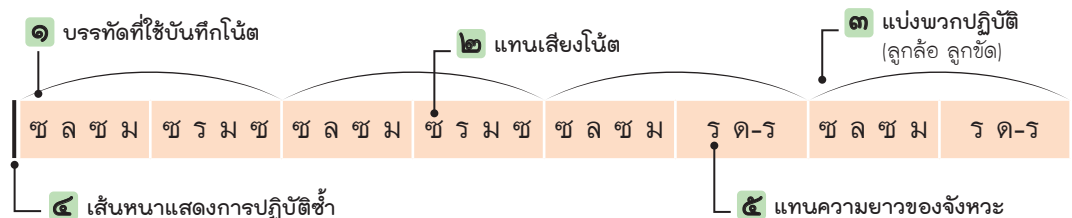
๔. เพลงที่ให้ความรู้สึกสุขใจจากสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เช่น เพลงคลื่นกระทบฝั่ง สามชั้น เพลงเขมรไทรโยค เพลงนกเขาเข้แมร์ เพลงนกเข้แมะราปี เพลงชมดวง

๕. เพลงที่ให้ความรู้สึกเศร้าโศก เช่น เพลงธรณีกรรแสง เพลงมอญร้องไห้ เพลงมอญครวญ เพลงลาวครวญ เพลงสร้อยเพลง เพลงจันทรวณีย์ เพลงทยอย

๖. เพลงที่ให้ความรู้สึกขี้เกียจ อ่อนแอ เ้าใจ เช่น เพลงกราวโน เพลงกราวนอก เพลงปทุม เพลงคูกพาทย์ เพลงกราวเงิน เพลงเชิด

๖. เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรี

ก่อนการฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีหรือขับร้องเพลงไทย นักเรียนจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับเครื่องหมายและสัญลักษณ์ที่ใช้ในการบันทึกโน้ตให้เข้าใจ จึงจะสามารถปฏิบัติหรือขับร้องได้ถูกต้องตามทำนองและจังหวะของเพลงไทย โดยเครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรีไทยที่ควรทราบ มีดังนี้

๑ บรรทัดที่ใช้บันทึกโน้ต

การบันทึกโน้ตเพลงไทยปกติโดยทั่วไปบรรทัดหนึ่งจะแบ่งออกเป็น ๘ ห้อง เท่าๆ กัน โดยในแต่ละห้องประกอบด้วยตัวอักษรที่ใช้แทนเสียงโน้ต ๔ ตัว

๒ สัญลักษณ์แทนเสียงโน้ต

โน้ตเพลงไทยไม่นิยมบันทึกลงในบรรทัด ๕ เส้น เหมือนโน้ตสากล แต่ในอดีตนิยมใช้ตัวเลขและในปัจจุบันนิยมใช้ตัวอักษรแทนเสียง ระดับเสียงของดนตรีไทยมีทั้งหมด ๗ เสียง เช่นเดียวกับโน้ตสากล ซึ่งแต่ละช่วงเสียงจะห่างกัน ๑ เสียงเต็มเท่ากันทุกเสียง ไม่มีระยะครึ่งเสียงเหมือนโน้ตสากล

๓ เครื่องหมายแสดงการแบ่งพวกปฏิบัติ

โดยทำนองเพลงไทยบางตอนนั้นอาจมีการบรรเลงที่เรียกว่า “ลูกล่อหรือลูกขัด” มีการแบ่งผู้บรรเลงเป็น ๒ พวก จึงใช้เครื่องหมาย “ ” เขียนบนทำนองของแต่ละพวก เพื่อให้ปฏิบัติได้ถูกต้อง

๔ เส้นหนาแสดงการปฏิบัติซ้ำ

คือ เส้นหนา “|” ใช้เขียนหน้าเส้นแบ่งห้อง และหลังห้องที่ต้องการให้ปฏิบัติทำนองนั้นซ้ำ ปกติจะเขียนไว้ต้นท่อนและท้ายท่อน เพื่อให้บรรเลงกลับต้นอีกครั้ง

๕ สัญลักษณ์แทนความยาวของจังหวะ

เสียงของโน้ตนั้นมีทั้งเสียงสั้นและเสียงยาว ซึ่งในการบันทึกโน้ตเสียงยาวจะใช้สัญลักษณ์ “ - ” แทนความยาวของจังหวะ โดยหนึ่งขีดมีค่าเท่ากับ ความยาวของโน้ต ๑ ตัว หากยาวมากก็เพิ่มจำนวน สัญลักษณ์ตามขนาดความยาวของโน้ตแต่ละตัว

จะเข้ เป็นเครื่องดนตรีไทยประเภทเครื่องดีด ใช้บรรเลงเป็นเครื่องนำในวงดนตรีไทย ซึ่งในสัญลักษณ์แบ่งพวกปฏิบัติจะอยู่ในส่วนของลูกล่อ คือ ห้องเพลงที่ ๑-๒ และ ๕-๖ นั้นเอง

๗. โน้ตดนตรีไทย

โน้ตเป็นสัญลักษณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นสำหรับบันทึกแทนเสียงดนตรี โดยในอดีตไม่มีการจดบันทึกโน้ต การเรียนการสอนดนตรีจะใช้วิธีการจำจากครูสอนโดยตรง ซึ่งเป็นวิธีมีขบปาฐะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะและความจำ แล้วจึงค่อยนำข้อมูลเพลงเหล่านั้นมาพลิกแพลงบรรเลงแปรทำนองไปเป็นทำนองเพลงของเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ

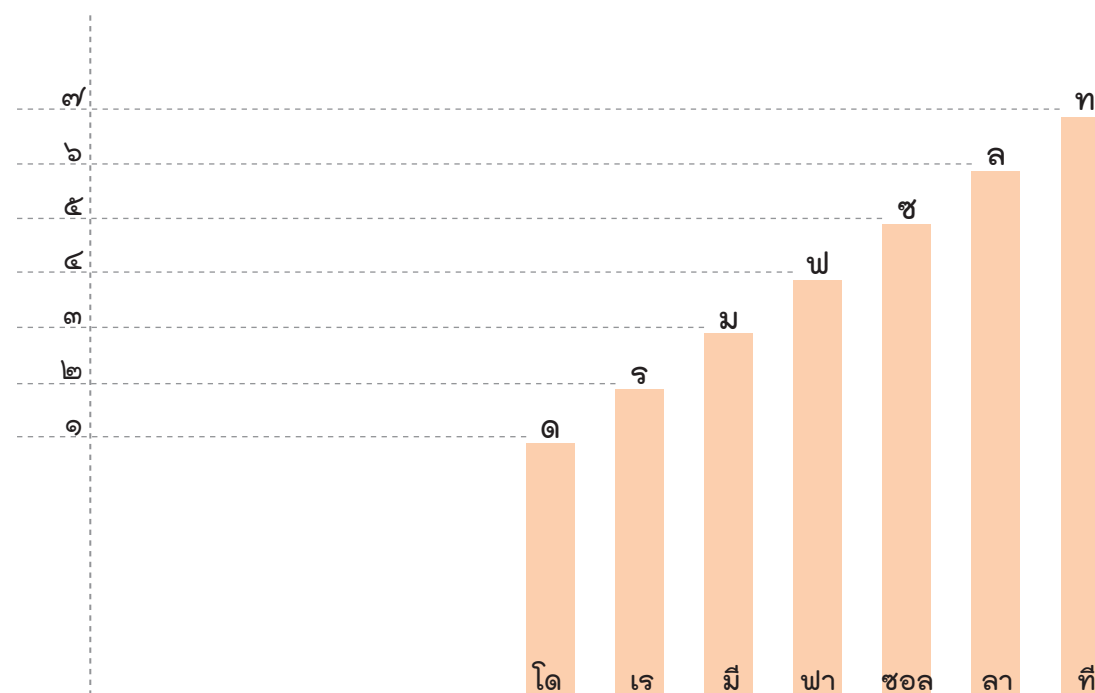
ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการฝึกทหารตามแบบอย่างตะวันตก มีทหารเป่าแตรเดินแถว และมีการบรรเลงเพลงตามแบบตะวันตก

นักดนตรีไทยจึงนำการบันทึกโน้ตเพลงมาเป็นแบบอย่าง โดยเริ่มพัฒนาระบบโน้ตขึ้นเพื่อใช้บันทึก ซึ่งเพลงไทยส่วนหนึ่งบันทึกตามระบบโน้ตสากล และอีกส่วนหนึ่งบันทึกตามระบบโน้ตไทย

๗.๑ ระดับเสียงของโน้ตดนตรีไทย

ระดับเสียงเพลงไทยประกอบด้วยเสียง ๗ เสียง เช่นเดียวกับโน้ตสากล แต่เดิมใช้ตัวเลขแทนเสียง ปัจจุบันเพื่อความสะดวกในการฝึกหัดจึงใช้ตัวอักษรแทนเสียงแต่ละเสียง ดังนี้

ลำดับเสียง

๗.๒ รูปแบบการบันทึกโน้ตเพลงไทย

โน้ตเพลงไทยที่ใช้ปัจจุบันมีใช้ทั้งที่เป็นตัวอักษรและเป็นตัวเลข เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนเสียงดนตรีหรือเสียงร้อง ดังนั้น ในการบันทึกโน้ต ๘ ห้อง ๑ บรรทัด จึงมีอัตราเท่ากับ ๑ จังหวะของหน้าทับปรบไ้ สองชั้น หรือ ๑ จังหวะ ของหน้าทับสองไม้ สามชั้น ดังนี้

--	--	--	--	--	--	--	--

ตำแหน่งการบรรจุโน้ตเพลงใน ๑ ห้อง กำหนดโน้ต ๔ ตัว ดังนี้

----	----	----	----	----	----	----	----
------	------	------	------	------	------	------	------

ในห้องเพลงแต่ละห้อง เมื่อกำกับจังหวะฉิ่ง มีลักษณะ ดังนี้

สามชั้น

----	--- ฉิ่ง	----	--- ฉับ	----	--- ฉิ่ง	----	--- ฉับ
------	----------	------	---------	------	----------	------	---------

สองชั้น

--- ฉิ่ง	--- ฉับ	--- ฉิ่ง	--- ฉับ	--- ฉิ่ง	--- ฉับ	--- ฉิ่ง	--- ฉับ
----------	---------	----------	---------	----------	---------	----------	---------

ชั้นเดียว

- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ	- ฉิ่ง - ฉับ
--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

การบันทึกโน้ต ๔ ตัว ใน ๑ ห้อง มีลักษณะ ดังนี้

ด ร ม ฟ	ช ล ท ด	ร ม ฟ ช	ล ท ด ร	ม ฟ ช ล	ท ด ร ม	ฟ ช ล ท	ด ร ม ฟ
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

การบันทึกโน้ต ๓ ตัว ใน ๑ ห้อง มีลักษณะ ดังนี้

- ม ร ด	- ร ด ล	- ด ล ช	- ล ช ม	- ม ช ล	- ช - ด	- ล ด ร	- ด ร ม
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

การบันทึกโน้ต ๒ ตัว ใน ๑ ห้อง มีลักษณะ ดังนี้

- ด - ร	- ม - ฟ	- ช - ล	- ท - ด	- ด - ท	- ล - ช	- ฟ - ม	- ร - ด
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

การบันทึกโน้ต ๑ ตัว ใน ๑ ห้อง มีลักษณะ ดังนี้

--- ด	--- ร	--- ม	--- ฟ	--- ช	--- ล	--- ท	--- ด
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

การบันทึกโน้ต ๑ ตัว ใน ๒ ห้อง บรรจุโน้ตที่จังหวะหนัก ดังนี้

----	--- ด	----	--- ล	----	--- ช	----	--- ม
------	-------	------	-------	------	-------	------	-------

การบันทึกโน้ตผสมแบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มีลักษณะ ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างที่ ๑

--- ด	ร ม ช ร	----	- ม - ร	--- ด	ร ม ช ร	ม ร ด ร	- ม - ช
-------	---------	------	---------	-------	---------	---------	---------

ตัวอย่างที่ ๒

- ช - ล	- ด - ร	- ม - ม	- ร ร ร	----	--- ร	ร ร ร ร	ร - ร -
---------	---------	---------	---------	------	-------	---------	---------

๘. ตัวอย่างการอ่าน เขียน และร้องตามโน้ตบทเพลงไทย

๘.๑ โน้ตทั่วไปที่มีความยาวของจังหวะเท่า ๆ กัน

ตัวอย่าง อ่านโน้ตต่อไปนี้ พร้อมเคาะจังหวะตรงตัวที่ ๒ และ ๔ ของแต่ละห้อง

↑ = จังหวะยก ↓ = จังหวะเคาะ

↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑														
ด	ด	ด	ด	ร	ร	ร	ร	ม	ม	ม	ม	ฟ	ฟ	ฟ	ฟ	ช	ช	ช	ช	ล	ล	ล	ล	ท	ท	ท	ท	ดํ	ดํ	ดํ	ดํ
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	

๘.๒ โน้ตที่มีเสียงยาวเท่ากับโน้ต ๒ ตัว

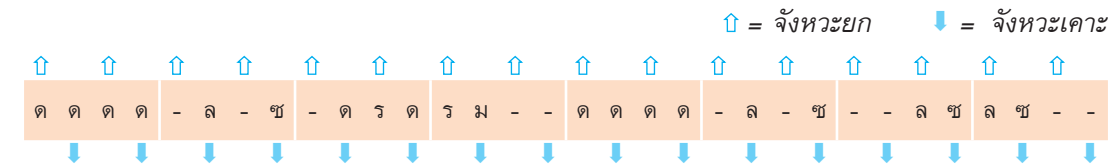
ตัวอย่าง อ่านโน้ตต่อไปนี้ พร้อมเคาะจังหวะตรงตัวที่ ๒ และ ๔ ของแต่ละห้อง โน้ตตัวใดที่มีเครื่องหมาย “-” ตามให้อ่านเสียงยาวให้ครบตามจังหวะ

↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑													
-	ด	-	ด	-	ร	-	ร	-	ม	-	ม	-	ฟ	-	ฟ	-	ช	-	ช	-	ล	-	ล	-	ท	-	ท	-	ดํ	-	ดํ
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓

๘.๓ โน้ตที่มีเสียงยาวและสั้นปนกัน

ตัวอย่าง อ่านโน้ตต่อไปนี้ พร้อมเคาะจังหวะตรงตัวที่ ๒ และ ๔ ของแต่ละห้อง

↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑												
ด	ร	ด	ล	-	ช	-	ม	-	-	ช	ล	ด	ช	-	-	ด	ร	ด	ล	-	ช	-	ม	-	-	ร	ด	ร	ด	-
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	
↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑
-	ช	-	ม	-	ร	-	ม	ช	ม	ร	ด	ร	ม	-	-	-	ช	-	ม	-	ร	-	ม	-	-	ร	ด	ร	ด	-
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	
↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑	↑
ฟ	ฟ	ฟ	ฟ	-	ม	-	ร	-	-	ล	ด	ล	ช	-	-	ฟ	ฟ	ฟ	ฟ	-	ม	-	ร	-	-	ช	ม	ร	ด	-
↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓	↓

อัตราจังหวะพื้นฐานของเพลงไทยเดิมที่นิยมบรรเลงกันทั่วไป ได้แก่ สามชั้น สองชั้น และชั้นเดียว มีลักษณะ ดังนี้

สามชั้น หมายถึง อัตราจังหวะที่มีความยาวมากที่สุดหรือช้าที่สุด มีความยาวกว่าอัตราจังหวะสองชั้น ๑ เท่า และยาวกว่าอัตราจังหวะชั้นเดียว ๔ เท่า ถ้าเคาะตามจังหวะหนึ่งจะเคาะตรงโน้ตตัวที่ ๔ ของห้องคู่ คือ ห้องที่ ๒ ๔ ๖ ๘ ดังตัวอย่าง

สองชั้น หมายถึง อัตราจังหวะที่มีความยาวปานกลาง จะสั้นกว่าอัตราจังหวะสามชั้น ๑ เท่า ยาวกว่าอัตราจังหวะชั้นเดียว ๑ เท่า ดังนั้น ถ้าเคาะตามจังหวะหนึ่ง ให้เคาะตรงโน้ตตัวที่ ๔ ของแต่ละห้อง ดังตัวอย่าง

ชั้นเดียว หมายถึง อัตราจังหวะที่สั้นที่สุด มีความยาวเท่ากับครึ่งหนึ่งของอัตราจังหวะสองชั้น ถ้าเคาะตามจังหวะหนึ่งจะเท่ากับจังหวะย่อยของโน้ตที่ได้ฝึกปฏิบัติข้างต้น คือ จังหวะหนึ่งจะลงที่โน้ตตัวที่ ๒ และจังหวะนับจะลงที่โน้ตตัวที่ ๔ ดังตัวอย่าง

เกร็ดศิลป์

ตีฆ้องอย่างไรให้เสียงใสและไพเราะ

การตีฆ้องนั้นไม่ได้เป็นเพียงการนำฆ้องมากระทบกัน แต่มีเทคนิคที่ทำให้เกิดเสียงที่ไพเราะ ดังนี้

- ๑. การจับฆ้อง** ผู้ที่ต้องใช้นิ้วหัวแม่มือขวากับนิ้วชี้จับเชือกผูกฆ้องในลักษณะเหมือนคืบแล้วคว่ำมือลง แล้วให้นิ้วนาง กลาง ก้อย กรีดออก คุมฝ่าฆ้องไว้ ส่วนมือซ้ายจับเช่นเดียวกับมือขวา แต่หงายฝ่าฆ้องขึ้นรับฝ่าขวาน
- ๒. การตีฆ้อง** นำขอบของฝ่าฆ้องด้านบนกระทบกับขอบฝ่าฆ้องด้านล่าง แล้วยกขึ้น จะมีเสียงดังกังวานยาว ดัง “จิ้ง” และนำฝ่าทั้ง ๒ ฝ่า กระทบและประกบกันไว้ จะได้ยินเสียงสั้นๆ ดัง “จับ”

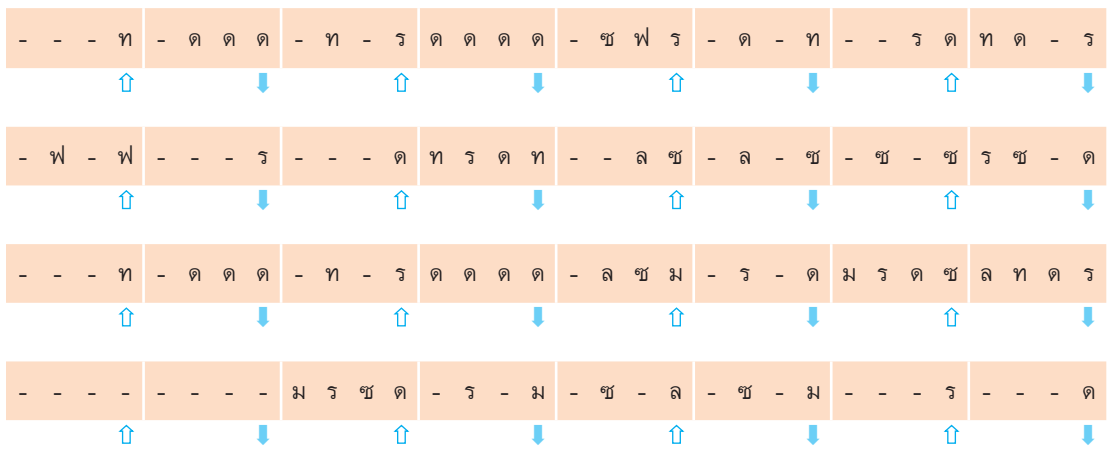
การตีฆ้องที่ถูกต้องจะต้องให้เสียง “จับ” อยู่ที่ยังหวะตกหรือจังหวะสิ้นสุดของห้องเพลง หากสิ้นสุดจังหวะเป็นเสียง “จิ้ง” จะทำให้กลายเป็นเสียง “จับ จิ้ง” ถือว่าเป็นการตีผิดวิธี

๘.๔ ตัวอย่างบทเพลงไทย อัตราสองชั้น

สำหรับฝึกอ่านโน้ตและเคาะจังหวะบทเพลง

เพลงสร้อยเพลง

เพลงทำนองเก่า ไม่ทราบนามผู้แต่ง

กิจกรรม การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning)

สมรรถนะสำคัญสำหรับผู้เรียน

ความสามารถด้าน ☒ การคิด ☒ การใช้ทักษะชีวิต	☒ การสื่อสาร ☐ การแก้ปัญหา ☒ การใช้เทคโนโลยี
---	---

แบ่งกลุ่ม สืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับเพลงไทยประเภทต่างๆ เช่น เพลงเถา เพลงตับ เพลงไหมโรง เพลงออกภาษา กลุ่มละ ๑ เพลง จากนั้นวิเคราะห์องค์ประกอบของบทเพลง ฝึกขับร้อง เล่นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ตีความบทเพลง แล้วคิดสร้างสรรค์เรื่องราวในการนำเสนอ โดยนำเสนอตามการตีความของกลุ่ม และเลือกโอกาสในการนำเสนอเป็นกิจกรรมในโรงเรียนหรือชุมชนที่สอดคล้องกับบทเพลง พร้อมเลือกเทคโนโลยีที่สนใจเพื่อนำมาเป็นตัวช่วยในการนำเสนอผลงาน จากนั้นให้นักเรียนกลุ่มอื่นร่วมแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการนำเสนอของนักเรียนว่ามีความสอดคล้องกับบทเพลงหรือไม่ อย่างไร

ประเด็นที่ใช้วิเคราะห์และนำเสนอ

- ชื่อเพลง - โอกาสที่ใช้แสดง - อารมณ์ของเพลง	- ที่มาของบทเพลง - องค์ประกอบของเพลง - การตีความบทเพลงและแนวคิดในการนำเสนอ

สรุป สาระสำคัญ

ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับดนตรีไทย

ดนตรีไทย หมายถึง เพลงไทยที่มีระดับเสียงซึ่งประกอบขึ้นเป็นทำนอง มีลีลาจังหวะ ความดัง-เบา สลับ สอดแทรก และมีความไพเราะ

บทบาทของดนตรีต่อสังคม

งานพิธี

งานมงคลและงานที่ไม่เป็นมงคล

ประกอบการแสดง

ประชาสัมพันธ์

เครื่องดนตรีไทยเกิดขึ้นตามยุคสมัยหลายชนิด เช่น

๑ สมัยก่อนสุโขทัย

แคน

๒ สมัยสุโขทัย

ซอสามสาย

๓ สมัยอยุธยา

จะเข้

๔ สมัยรัตนโกสินทร์

อังกะลุง

องค์ประกอบของดนตรีไทย

๑ เสียงดนตรี

จากเครื่องดนตรีและการขับร้อง

๒ ทำนอง

เสียงต่ำ สูง ลั้นยาว หุ้ม แหลม

๓ จังหวะ

จังหวะสามชั้น สองชั้น และชั้นเดียว

๔ การประสานเสียง

เสียงที่ประสานกับทำนองหลัก

เครื่องหมายและสัญลักษณ์ทางดนตรีไทย

